

Forfatter: Heiberg, Johanne Luise

Titel: Indledning, Varianter og Oplysninger, Registre

Citation: Heiberg, Johanne Luise: "Indledning, Varianter og Oplysninger, Registre", i Heiberg, Johanne Luise: *Indledning, Varianter og Oplysninger, Registre*, udg. af AAGE FRIIS ; ELISABETH HUDE ; ROBERT NEIENDAM ; JUST RAHBEK , 1944, s. 47. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-heibfr08val-shoot-idm140470733998736/facsimile.pdf> (tilgået 13. marts 2024)

Anvendt udgave: Indledning, Varianter og Oplysninger, Registre

IV

„ET LIV“ SOM HISTORISK KILDE

Skraks efter Udsendelsen af de forskellige Dele af „Et Liv, gjenoplevet i Erindringer“ i 1891 og 1892, og især foranlediget af III. Del med Skildringen af Teaterstriden, rejstes i Pressen en Drøftelse om Fru Heibergs Beretningers Trosværdighed, en Diskussion af et Omfang som intet andet dansk Memoirværk har foranlediget. Der herskede Enighed om, at Selvbiografien var stærkt subjektivt præget, men iøvrigt vakte den saavel vares Beundring som stærk Uvilje. Skønt det for Angriberne, som mest var Slægtninge og Venner af Heibergs Modstandere i Teaterstriden, maatte være af Betydning at få fremdrægt alt Kildemateriale, der kunde tjene til Kontrol af Fru Heibergs Meddelelser, fremkom ikke megen positivt nyt. Vigtigst var Biblioteker A. C. Larsens Udvalg af Papirer efterladt af Michael Wiebe og dennes Instru²⁾, Professor Phidlers kritiske Bemærkninger, der byggede paa Stof i Det kongl. Teaters Arkiv og egne Optegnelser, samt Indlæg af cand. jur. Marius Sødning angaaende hans Moder, Fru Julie Sødning. Oluf Hall gav personlige Oplysninger til Foraar for sin Fader C. Haase Minde, og Aminand C. St. A. Bille forsvarede Pressen og især „Dagbladet“s Optræden i hans Redaktortid. I „Illustreret Tidende“ gav Niels Møller og M. Galschiot en almindelig Vurdering af Livserindringerens historiske Værd, men fremdrøg kun enkelte spredte Positiviteter³⁾. Om alle disse Indlæg, hvoraf det væsentlige er nævnt i Noterne til nærværende 4. Udgave, udtalte A. C. Larsen senere, at „af alle de Indsigelser, som bleve nedlagte mod Fru Heibergs Bog, da den udkom, fremgaaer, at næsten Alt, hvad der endnu kunde kontrolleres, var rigtig⁴⁾“. Dette var, som det allerede fremgik af A. D. Jørgensens forskellige Modindlæg, ganske overdrevet. Iøvrigt berørte det af Angriberne meddelte positive Stof kun meget begrænsede Emner i Biografien, og skønt haade Huskefejl og Tegn paa Erindringens i Fru Heibergs Bedømmelse af sine Modstandere især i hin lidenskabelige Teaterstrid paavistes, og man endog insisterede, at Værket indeholdt bevidste Usandheder, fremkom der dog ikke tilstrækkeligt Grundlag for et skindeligt Skøn om Erindringsværkets Værdi som historisk Kilde. Denne første Diskussion desic da den uden noget klart Resultat; Billes Forslag, at de forskellige Indlæg skulde samles til et Slags fjerde Bind til Kontrol af de fire, blev ikke udført, og ingen Historiker paatog sig en syste-

¹⁾ Nu tilgængelige i det kongl. Bibl. (N. k. S. 1356 fol.).

²⁾ A. C. Larsen i Nationaltid. Bl. (Aften) 1892, M. Sødning i Dannebrog 213 s. A., Oluf Hall i Berl. Tid. 7/8 og 10/8 1892 samt 2/8 1893, Bille i Nationaltid. 257—258 (Aften) 1893, samt Jørgensens Diskussionen 263 og 264—265 s. A. A. D. Jørgensen varede som Hoved den følgende Dag Phidlers Pion. „Et Nydertryk“ (1893), og Sødning angreb hvarvæde han i Hæden „Professor Phidlers og Fru Sødning's Kritik“ (1893), og med Artiklen i All. Tid. 7/8 1892 tog han udtrykligt til Orde i Et Liv, I. Udg. IV, 399—408. Niels Møller reviderede i „Tidningen“ 1893, 76—86.

³⁾ A. C. Larsen: Taler og Skuespiller (1896), 17.

retistisk kritik. Undersøgelse af det omfangsrige Værk, antagelig bl. a. under Hensyn til Dokumentationsmaterialets spredte Karakter og dets i alt Fald den Gang endnu delvise Tilgængelighed.

Offentliggørelsen af Fru Heibergs og A. F. Kriegers Brevveksling ved Asge Friis og P. Munch i 1914-15 bragte et højt betydningfuldt Komplement til Livserindringerne¹⁾, men vel at mærke Oplysninger, der var givet af Fru Heiberg i hendes Livs sidste Periode, efter Heibergs Død og mest efter hendes Testaments Afslutning. Robert Nefsendam fremdrog i sin Studie over Fru Heiberg (1917, og i ny revideret Udgave 1937) paa en Række Punkter interessant nyt Stof. Asge Friis' Udgivelse af den bevarede Korrespondance mellem Johan Ludvig Heiberg og hans Hustru, især i Aarene 1854-55, i „Fra det Heibergske Hjem“ (1940), kastede Lys over et Hovedstykke i Erindringsværket, og yderligere Førstehaandskendskab til Livet i det Heibergske Hjem vandtes ved Morten Borups Udgave af Heibergske Familiebreve (1942).

Gennemført og lodgørende at sammenholde alt dette nye Stof med „Et Liv, gennemlevet i Erindringer“ vanskeliggjordes dog stadig ved, at man endnu ikke havde fuldt Kendskab til Værkets Tilblivelse og ikke havde Adgang til de ikke trykte Dele af Manuskripterne; yderligere søvnedes man en fyldstgørende Kommentar. Først ved nærværende Udgave er disse Mangler sagt afhjulpnet, samtidigt med at de Heibergske Arkiver er blevet fuldt tilgængelige.

Det har ikke været Udgivernes Opgave at forstaae en samlet Udnyttelse og Behandling af alt dette nye Stof. Det maas overlades til de sikkert mange Historikere, Teaterkyndige og andre, der stadig vil vende tilbage til denne Hovedværk i dansk Aands- og Kulturhistorie. Noget Hovedsynspunkter skal dog berøres med Hensik paa Erindringsværkets Værd som historisk Kilde.

Ved Vurderingen af enhver Selvbiografi, ikke mindst naar den som Fru Heiberg er skrevet lidet længe efter, at de skildrede Begivenheder fandt Sted, maas der som for nævnt først og fremmest kræves et omfattende Kontrolmateriale. Et saadant foreligger i rigt Maal for, hvad man kan kalde den uadvendte Side af Fru Heibergs Liv. Til Belysning af hendes Virksomhed ved Teatret har vi først og fremmest den i hendes Fremstilling meget benyttede Overskuaa Teaterhistorie samt H. Christensens Værk om Det kongl. Teater i Heibergs Dirrektørtid; dernæst findes et ikke ringe Stof i Memoirer og Biografier²⁾, saavel som i Det kongl. Teaters nu tilgængelige Arkiv i Rigsarkivet. Som man maatte vente, indeholder de teaterhistoriske Partier af Et Liv adskillige Uigufæremme Fejl, og den lidenskabelige Forfægtning af det Heibergske Standpunkt giver den ogsaa et Præg af Ensidighed. Fru Heibergs

¹⁾ Anmeldelser af Marcus Rubin i Politiken 16/3 1915, af Vilhelm Andersen i Nationaltid. 27/4-29/4 (Aften) og af Sv. Leopold i Bøst. Tid. 2/5 (Aften) s. A.

²⁾ Th. Overskuaa: Dea danske Skuespilss 1-VII (1854-76), H. Christensen: Det kongelige Theater i Aarene 1852-59 (1860). En omfattende Bibliografi over teaterhistorisk Litteratur findes i P. Borups: Den danske Skuespilss I-III (1826-28).

Fræmsstilling vil for den store Teaterstrids Vedkommende aldrig blive mere end et Indlæg, men ganske vist et meget vigtigt og højt paasagtelæseværdigt. Om Teater i Almindelighed og om Skuespillerindets Psykologi nævner Værket derudover et righoldigt Stof. „Der findes om Teaterlivet Sætninger, som i Indhold har en bibelsk Fylde“¹⁾.

For Skildringen af Fru Heibergs personlige Liv har det foreliggende Kontrolmateriale en meget mangelfuld Karakter. Det vilde være af største Betydning, om vi havde Dagbogsoplysninger og Brevrækker fra hendes egen Haand, helst Stof, som hun ikke havde benyttet ved Nedskrivningen af sine Erindringer. Men her er vi ikke saa heldigt stillede, som man er ved mange andre Selvbiografier. En kontrollerende Undersøgelse lader sig kun i meget ringe Udstrækning gennemføre, hvor Fru Heiberg skildrer de vigtigste Sider af sit intime Liv og sin Personligheds Udviklingsfase.

Vi har fra hele den Del af Fru Heibergs Liv, der sluttede ved Heibergs Død i 1850, i det væsentlige kun Bordskuffekorrespondancen 1830—31, en Samling Smaadigte, der giver Indblik i hendes Følelsesliv i 1840'erne og endelig Brevene fra Baderejserne 1854—55²⁾. Der synes ikke at være ført Dagbøger eller gjort udfæltigste biografiske Notater i det Heibergske Hjem³⁾, og udover de foranstvte Breve er der hverken Spor af eller Sandsynlighed for, at Fru Heiberg før eller under sit Ægteskab har ført en egentlig Korrespondance, det være sig med Stædtringe, Venner eller Veninder⁴⁾. Hun har ganske vist i vid Udstrækning i Erindringsværket benyttet og citeret Breve, der omhyggeligt er bevaret⁵⁾, men det drejer sig her om Korrespondance, som vel kan give positiv Oplysning om enkelte Forhold af Betydning, men ikke om den personlige Udvikling, der er det væsentlige i hendes Selvskildring. Der foreligger Billeder fra den fædterlige Ven Collin, vidtløftige Breve fra den gamle Mølbech og korte Breve fra Hertz, væsentlig omhandlende Theatret, lidt betydnende Breve fra Beundrere og Beundrerinder af hendes Kunst og endelig en Del Breve fra forskellige kendte Personer, skrevet ved særlige Lejligheder. For den allerstørste Del af Erindringsværkets Vedkommende og for den egentlige Hovedperiode i hendes Liv er — bortset fra det rent teaterhistoriske — vort Kontrolmateriale tilfældigt og sparsomt.

Tiden efter Heibergs Død er i Værket behandlet kort og temmelig sammenhængende, men kun til Gengæld belyst ved et meget omfattende og indholdsrigt Brevmateriale. Under sin Enkestand førte Fru Heiberg en livlig

1) Se Notendene, 88.

2) Se Heib. Hjem. i Afskrift fædlesger endnu et Brev fra Fru Heiberg fra ca. 2/3 1845 (se Vac. til II, 91, 94). Fru Heibergs Digt se udtale i Note til II, 107, 6.

3) Notatene i Heibergs Kalendarer (i R. A.) er sparsomme og bærer ikke personlige Spørgemaal. Af Fru Heiberg findes i hendes Arkiv en Del Kalendarer (fra 1864—72 og 1876—77). De indeholder enkelte strøket personlige Notater (seml. Note til III, 151, 37—40).

4) Små hendes Brev til Krieger 2/2 1862 (Krieger I, 114), hvor hun taler om sin Utilbøjelighed til at vige fuld Fortrædighed overfor Kvinder: „Jeg tror hverken paa deres Taushed eller paa deres Evne til at opfatte det Betruede.“

5) Små. IV, 46.

Korrespondancen med Husetts Venner, først og fremmest med A. T. Krieger, og Brevene til ham giver et langt mere fyldigt Indblik i hendes Liv end de afsluttende Partier i Erindringsbogen. Foruden Kriegerbrevene findes i offentligt Eje fra denne Periode næppe mere end halvandet Hundrede Breve fra Fru Heiberg, deriblandt en Del til Andra, Martensen og Husten, Madsvig, Mel-dahl, Brygger J. C. Jacobsen, et større Antal Breve fra Semsinstruktørsløden til Berner og en Del til Adoptivdøtrene. Af Breve til hende foreligger mere end et Tusinde, deriblandt ikke få fra Nørske såsom Bjørnstjerne Bjørnson og Hustru. Dette tyder paa, at talrige Breve fra hende vel endnu kan findes i privat Eje.

Om Forfatterindens personlige Liv i Barndommen, Ungdommen og Tiden helt ned til Heibergs Død, de Perioder hvorom Erindringsværket især handler, ved vi således meget lidt ud over, hvad Fru Heiberg selv fortæller, hvorimod vi har en fyldig Viden om hendes senere Liv i Ekekestaden, da Erindringsværket for en væsentlig Del blev til og fik sin endelige Form.

Sidesliller man Manuskriptet til Et Liv med Fru Heibergs Breve Aar for Aar, er der fuld Overensstemmelse i hendes Meninger og Domme om Forhold og Personer. Hun var den samme, hvad enten hun skrev med Offentligheden for Øje, eller fortrolig udsatte sig til intime Venner. Derimod er der helt naturligt ikke ringe Forskel paa Udtryksmassen. Det oprindelige Manuskript har en Del uforbeholdne og djærve Udtalelser og Udtryk i Slægt med, hvad der er saa hyppigt i Brevene til Krieger, men den endelige Form er afsløbet, ligesom det stærkt personlige er slettet. Dette betyder dog ikke, at Manuskriptet af Forfatterinden eller hendes Hjælpere er forfalsket, eller at de fremsatte Domme af Hensyn til Offentligheden er ændrede. Urimeligt vilde det især være, om Fru Heibergs Hjælpere, karakterfulde og betydelige Personligheder som Krieger, Martensen, Andra og A. D. Jørgensen, vilde have beskæftiget sig saa indgaaende med og have næret saa dyb Interesse for et Værk, der ikke var Udtryk for Forfatterindens oprigtige Ansknelser og Meninger. Efter det større Kendskab, der nu haves til hele Stoffet, kan der ikke være Tvivl om, at Fru Heiberg selv sit Erindringsværk med den ærlige Hensigt at sige, hvad der stod for hende som den fulde Sandhed¹⁾. Hendes omhyggelige Bevaring af det Materiale, der tjente som Grundlag for Arbejdet, hendes Ønske om, at det skulde overgives til Rigsarkivet til Brug ved fremtidig Forskning, turde især være den bedste Garanti for, at hun ikke frygtede en indgaaende Banskning af Grundlaget for Selvbiografien.

Betrænger man Værkets Værdi som objektiv Historie, kan adskillige Mangler påregnes, saavel mindre betydende som meget væsentlige. Det fremgaaer tydeligt af de Oplysninger til Erindringsværkets Tekst, som denne Udgave bringer.

Hovedmængden af de af og eller lidligere af andre paaviste positive Fejl skyldes Forvekslinger eller Fejlskrivninger af Datoer, Aarstal, Lokaliteter, Roller, Skuespil og Personer. Fejl, der dog i flere Tilfælde er uden ind-

1) Sml. II, 338.

szibende Betydning for den omgivende Fremstilling. Paa dette Grundlag at ville forsøge en Bedømmelse af Forfatterindens Hukommelses Art og Skarphed synes naablast, da hun under Udarbejdelsen i vid Udstrækning har benyttet både trykt og utrykt Materiale og har støttet sig til mange Hjælpere. Indbefattet Afakriverne har, som i det foregaaende omtalt, i alt 11 Personer læst Manuskriptet helt eller delvis at kende og ydet hende Bistand. De nu ved Arbejdet med 4. Udgave fundne Fejl er hovedsagelig saadanne, som er undgaaet Kriegens og A. D. Jørgensens Opmærksomhed eller paa daværende Tidspunkt ikke har kunnet konstateres.

Som Eksempler paa Erindringsforskydninger, der har større Betydning, kan nævnes, at Fru Heiberg mener at være flyttet til Wexschalls omkr. 1. Januar 1829, medens det i Virkeligheden maa være sket omkr. 1. Marts samme Aar¹⁾. Herved kommer der ind i Værket et misvisende Billede af den første Periode af hendes Ophold der indtil Harboes Død den 21. Marts. Den varede ikke tre Maanedre, som Fru Heiberg skriver, men kun tre Uger, og i disse kan hun næppe have nydt det sædvanlige Liv der, men maa have levet angstfuldt optaget af den voksende Uro om Harboes Person, som utvivlsomt er kommet hende for Øre. Skildringen af det Wexschallske Hjem ligesom det forudgaaende lille Kapitel om Faderens sidste Aar²⁾ burde være søbragt senere.

Af Betydning er ogsaa den utvivlsomme Erindringsforskydning om Brudet med Wiehe, hvilket senest maa være sket i Tiden omkring Badesagen i Januar-Februar 1855. Det er vanskelig tænkeligt, at Fru Heiberg kan have modtaget venskabelige Billeder fra ham efter dette Tidspunkt, og Skildringen af Optrinnet ved Opførelsen af „Prindsessen af Taranto“ 30. April samme Aar bliver derved ogsaa mindre sandsynlig³⁾.

Den alvorligste Huskefejl er dog afgjort den, at Fru Heiberg i sit Manuskript til III. Del lader Erindringens Neolskrivning blive paabegyndt i 1856, medens det i Virkeligheden var et Aar tidligere. Forskellige Rettelser tyder paa, at hun har væklet paa dette Punkt⁴⁾; A. D. Jørgensens har i sin Reduktion af det endelige Værk helet paa Fejlen ved en Stofflytning. Dog bliver den Kendsgerning tilbage, at Fru Heiberg skrev det paagældende Parti (II, 332, 30—339, 38⁵⁾) ud fra en urigtig Forudsætning.

Reddelig skal anføres en Erindringsforskydning, der klart bekræftes gennem en Beretning af Fru Heiberg selv, der er omfrent samtidig med Begivenheden, nemlig hvor hun (III, 151) fortæller om sit sidste Møde med Wiehe. Sammenligner man denne ca. 1879 skrevne Skildring med den, hun giver i sit Brev til Kæjser 31. Oktober 1864⁶⁾, ses det, at hun i Erindringsværket ikke

¹⁾ End. Note til I, 87, 16.

²⁾ Se I, 82—87.

³⁾ End. II, 326 og 332 med Note.

⁴⁾ End. Var. til I, 15, 15 med Fodnote samt Forordsboksens I IV, 21—27.

⁵⁾ End. Var. til dette Føletræk.

⁶⁾ Se Noterne til III, 151.

meget husker, at det omtalte Møde fandt Sted tidligere paa Aaret, og han har glemt, at de derefter endnu en Gang talte sammen, nemlig den 30. Maj¹⁾.

En særlig Kategori af Fejl eller Unøjagtigheder i Værket skyldes Fru Heibergs Vane at citere efter Hukommelsen, ikke blot Vers, men undertiden lange Replikker. Hvor han afskriver Citater fra Breve, Bøger eller Aviser, er det ofte gjort meget skædesløst, og det kan endog undertiden være vanskeligt at se, om der overhovedet foreligger Citat, saa meget mere, som hun af rent stilistiske Grunde i vid Udstrækning benytter Afsættelse og Omskrivning til direkte Tale.

Folk, der har kendt hende Fru Heiberg og hendes Erindringsværk, har beklaget den store Forskel, der var imellem hendes mundtlige Foredrag og hendes Bogsprog. De savnede i det sidste hendes Friskhed og Lune, og det skyldes ikke blot, at man i det skrevne maatte undvære hendes Stemme, Mimik og Gestus; havde man kunnet stenogripre hendes Fortællinger, skriver Hauch, vilde der være kommet noget langt friskere, originalere og mere rammende ud deraf²⁾. De fleste Læsere vil dog vist finde, at Fru Heibergs skriftlige Udtryksmaade i al dens Nøgterhed og Ukuelighed giver os meget af hendes Væsen og ikke lidt af Kunstnerinden. De mange livfuldt gengivne Optra, fremhævet ved den hyppige Brug af Replikskifter, som Forfatterinden selv mere eller mindre maa have formet, kunde mange Steder opføre til Dramatisering og vilde give en Tegner rige Muligheder for at gennem-illustrere Værket. Denne Fru Heibergs Trang til at levendegøre Stoffet ved Gengivelse af dramatiske Situationer rummer en særlig Fare for, at Fattigdommen ændrer Virkeligheden, og at Digtningen tager fat, hvor Erindringen glipper; det er den Fare, som truer alle Memoirforfattere, og vel særlig Kunstnere, ikke mindst naar de som Fru Heiberg skildrer Oplevelser fra forlængst svundne Dage. Om de Sammenblandinger, Overdrivelser og Ensidigheder, som derved er kommet ind i Værket, kan vort Kontrolmateriale kun spædvis oplyse; men skønt det især var paa dette Omraade, at Kritiken af Livserindringerne satte ind, viser Oplysningerne i Virkeligheden, naar man betænker Bogens store Omfang, at kun forholdsvis få Skæbener af denne Art med Sikkerhed har kunnet paavises.

Et novelle- eller romansagtigt Præg antager Fru Heibergs Fortællinger kun sjældent. Hun har i sine Forord³⁾ selv advaret mod denne Form for Memoirer. Værket indledes med den legendariske Beretning om Moderens Flugt fra Hjemmet⁴⁾, og Historien fortælles uden Forbehold. Dog er den ikke formet eller omformet i Fru Heibergs Fantasi, men maa have levet i det Pøtgeske Hjem, da den fortælles andetsteds paa omtrent samme Maade med den ældste Suster, Johanna Magdalena, som Kilde⁵⁾. Et romansagtigt

¹⁾ Se fremdeles Note til III, 161, 36.

²⁾ Se IV, 37.

³⁾ Se IV, 28 og 32.

⁴⁾ Se I, 13.

⁵⁾ *Saml. Et Liv*. I. Udg. I, 511—11.

Skor hviler over Fortællingerne om Fiskerkonen i Taarbæk¹⁾ og gamle Ane i Høllehæk²⁾, men Enkeltstederne viser sig her som andetsteds i det hele at være rigtige. Om opdagede Personer og Begivenheder er der intetsteds Tale.

Den væsentligste Side af Problemet om Fru Heibergs Erindringeres Troværdighed turde være denne: I hvilket Omfang har hendes skiftende Sjæletilstande og Stemninger ubevidst øvet Indflydelse paa Indholdet? At senere Tidens Livsryn og Meninger uvilkaarligt kommer til at indvirke paa Fortids Minder, er noget, man man vente at finde i enhver Selvbiografi. Den hele Udredning af Manuskripterne og Varianternes Tilblivelsesstid, som i denne Udgave er søgt gennemført, søger især Sigte paa i denne Henseende at give Grundlag for en Bedømmelse af Værket.

I sin Tid, da Et Liv først udkom, betvivlede en af Anmelderne, Niels Møller³⁾, Rigtigheden af den Skildring, Fru Heiberg gav af sin Barndom og den første Ungdom. Om end Forholdene i Hjemmet kan have været triste og pinagtige nok, tror han ikke rigtig paa, at det sorte i Barndommen og det hvide i Ungdommen har været saa skarpt adskilte, som det fremstilles. Han formener, at den unge Johanne Luise Püges snarere har været lystig end taagsindlig, og ser i Trine Rar et samtidigt Billede af hende, skrevet af Heiberg, efter at han havde lært hende at kende ogsaa uden for Scenen. Eksempelvis nævner han, at naar Fru Heiberg i Et Liv forsikrer, at det ved Førsteopførelsen af „Aprilmarlene“ intet Øjeblik faldt hende ind, at hun havde nogen Del i Bifaldstørren, viser hendes Brev til Danselsreren Zængenberg i Aalborg 7. Juni 1826, hvori hun skildrer Premløren, en anden Stemning: „De kan tro det var en Fryd for mig at høre hvorledes Publikum klappede og vare begejstrede over min fremstilling“⁴⁾.

Niels Møller angriber ogsaa Fru Heibergs Skildring af Forlovelseshistorien med Hvid og tror ikke, at denne fra første Færd har staaet for hende som den Ubesindighed, hun gør den til. I det Wexedølleke Hus har hun især den kaade Tine, hun der hørte om sig, og deri har Forlovelsen med Hvid godt passet ind, først efter at være kommet i Huset hos Fru Gyllenbourg, mener han, at det er gaaet op for hende, at hun har været forblindet af en ond Magt. Mod denne Opfatelse af et væsentligt Punkt i Fru Heibergs Ungdomsliv, protesterede A. D. Jørgensen med Vægt, støttet til Samtidskilder. „Givnen Hvide Tiltaler til og Ontale af hende,“ skriver han, „fær man selvssamme Billed som af hendes egne Erindringer: den tilbageholdne, billedrige, vidunderlig fængslende, men som Kvinde udviklede Pige. Og man forestår fuldt ud, hvor stort Misforholdet maatte være imellem de to Personligheder, hvor naturligt det var, at hun havde en vis Sympathi for hans Sværmeri, der stod i en saa stærk og volgjørende Modstning til de „Akteur“.

¹⁾ Se II, 93—99 samt Note til II, 95, 13.

²⁾ Se II, 151—65 og Note til II, 151, 28.

³⁾ Se III, Tid. 1/2 1892. Artiklen skyldes, som først nævnt (IV, 47) ogsaa M. Galtskiste, men Niels Møller angav sig senere som den egentlige Forfatter.

⁴⁾ Se I, 46, 87 med Note samt Note til I, 13, 7.

forelæser, som omgav dem, men at hun dog mulig kunde fængsles af en saa ubetydelig Personlighed¹⁾. Dog mener ogsaa A. D. Jørgensen, at Fru Heiberg har ladet senere Stemninger influere paa Skildringen af Barndommen, og at hun har malet denne med for mørke Farver. Men i Modsetning til Niels Møller tror han ikke, at den er kunstigt tillavet, men har sin Forklaring i Forfatterindens triste Stemning i 1850ernes Midte, da den blev nedskrevet. Han minder isærligt om, at Mænd som Johannes Ewald og Søren Kierkegaard paa selv samme Maade og i endnu højere Grad har ladet senere Slødselslande prævirke deres Barndomsminde²⁾.

Kun paa et enkelt Omraade giver Undersøgelserne, der er foretaget ved Udarbejdelsen af 4. Udgave, Anledning til at føje noget til det foran omtalte. Det er allerede nævnt, at Fru Heiberg paa Grund af Fejlhuskning maatte have givet et udeligt Billede af Perioden mellem Indflytningen hos Wexschalls og Harboes Død ved at male det med for fæstlige Farver; omvendt vil der vist være Grund til at mene, at Forholdet til Harboe i de sidste Aar før Katastrofen, altsaa i Tiden fra ca. 1826 til Begyndelsen af 1829, ikke har haft et saa haabløst trist Præg, som Fru Heiberg i sin Bog har ladet den have, skønt hun i stigende Grad kan have følt sig tynget af hans Bøjen, Forskelligt Kildemateriale, der belyser Harboes Embedsforhold, og som ikke har kunnet finde Plads i Noterne til nævnsende Udgave, men vil blive offentliggjort i en særlig Undersøgelse af Just Rahbek, tyder paa, at Jfr. Pätges ikke var et saa modvilligt Offer for hans Gavnildhed, som det skildres i Livserindringerne. Det ses saaledes, at ogsaa hun har givet ham Foræringer, hvortil den betydeligste var et Mahognichatol. Hun lærdes med ham paa Kildevogn om Sommeren til stor Misundelse for andre Tilbedere³⁾, og det viser sig, at hun og Søsteren Amalie i Tide og Utide, endog om Søndagen, lærdes med Harboe i Klædeudsalget, hvor han var ansat. Man faar Indtryk af, at de to Pigebørn rigeligt har benyttet sig af Lejligheden til at nyde Synet af alt det dejlige Tøj. Saa sent som til Udgangen af Januar 1829 førte Harboe for Jfr. Pätges Bog over alle hendes Spilleaftener, og han fangede ved Brævekaber som hendes Sekretær⁴⁾. Brændet med ham efter Suspensionen 10. Februar 1829 gik maaske nok i Formodning og stille af, men maaske i Virkeligheden have haft Katastrofens Karakter. Familien Pätges, Johanne Luise indbefattet, vendte ham ryggen i hans Ulykkestime. Langt mere end Følgen af ved at modtage hans Caser at have medvirket til Uordenen i hans Pengesager har dette senere i Livet naaet Fru Heiberg, saa meget mere som det viste sig, at Harboes Forseelse næppe var stor, hvis han da overhovedet havde begaaet noget kriminelt. Hun taler i sit Manuskript om, at de gensidigt skylder hinanden Tilgivelse⁵⁾. Det er vel denne Bevidsthed om, at hun

1) Se Et Liv, I. Udg. IV, 399-407 samt Note til 4. Udg. I, 125.

2) Se Et Liv, I. Udg. IV, 430 f.

3) Se Var. til I, 56, 45.

4) Se Notendens, 53; sml. Note til I, 78, 17.

5) Se Var. til I, 59, 38.

har paa en Skyld over for sin Ungdoms Hjælpere og Velgæver, der, uden at hun selv har gjort sig det klart, har indvirket paa Skildringen af Forholdet mellem dem i de evindige Dage. Samtidig med, at hun rejste ham et Minde for alt det gode, hun havde gjort hende, har hun i Selvforsvar fremskrevet og sandynligtvis overdrivet, hvor umulige og haabløse hendes Livsforhold blev ved hans voldsomme Lidenskaber og uberettigede Bejlen.

De i Varianterne fremdragne udførligere Oplysninger om de forsvuldede Forhold i det Pâtéske Hjem vil tilstrækkelig have påvist den mørke Baggrund for Johanne Luisers Barndoms- og første Ungdomstilværelse. Dog kan den Tanke ikke helt afvises, at Skildringen af Barndommen, Trangen til i Evidensværkets Form at fortælle Heiberg, hvor meget hans Moders Hjens og dernæst deres Forbindelse og Ægteskab havde betydet for hendes Udvikling og senere Berømmelse, kan have bidraget til, at Barndomslevets Elende blev skildret saa grelt. Oplysningen af dette Afsnit gjorde som omtalt et stærkt Indtryk paa Heiberg, især Kapitel, der endte „Dette var mit Hjem“.

De skønne Skildringer af Forlovelsen, der belyses gennem Bordkuffe-korrespondancen, og af Brylluppet er som omtalt nedskrevet i Solvbrølups-aaret og faar maaske tildele Præg deraf. Den følgende Fremstilling af den første lykkelige Periode paa Scenen har vel sin Forudsætning i, at Fru Heiberg vil vise, hvor højt hun naaede ved Heibergs Side. A. D. Jørgensen frembringer som Baggrund for Skildringen af denne Tid den Harmes, Forfatterinden maatte føle over 1850ernes hovsnaløse Kritik. „Fremstillingen bliver nu,“ siger han, „en Opjærelse med Fortiden, Kunstens og Livets Triumfer „gjenoplevet“, de føres frem for Tanken som Protester mod Samtidens Miskjendelse. Og de træde frem som Mindre fra bedre Dage, vilkårlig forskjønnede i en Erindring, der aldrig er bleven paavirket af videnskabelige eller kritiske Betænkkeligheder, men frejdigt drømmer sin Ungdoms Drenge om igjen og med uførdeligt Glæde dvæler ved sine Kamp og Sejre“¹⁾.

Da Fru Heiberg i sidste Halvdel af 1860erne skrev II. Del, var hendes Livsvilkår helt forandrede. „Hun begyndte,“ skriver A. D. Jørgensen, „efter Krigen og efter den endelige Skilsmisse fra Sønnen. Der laa nye Lidelser og nye Sejre imellem. Overfor Publikum havde Fru Heiberg gjenvundet sin gamle Plads, og de systematiske Angrub i Pressen vare forlængst forgæmmede; men hendes Ægtefælles Død og Fædrelandets Ulykke havde truffet hende smerteligt, og Theatrets synkende Evne og Anseelse gjorde det haabløst at trænge længere frem ad de nye Veje, hun havde lært som Marie Stuart og Lady Macbeth. Imidlertid vare nye Opgaver i Hjemmet traadte i Forgrunden, og hendes rige Erver fik ny Næring i de Interesser, som Geheime-raad Kriegers Venskab gav hende Del i; den unge norske Literatur udvidede Blikket til nye Opgaver for den dramatiske Kunst. Under disse Forhold er anden Del skrevet; man bliver i denne Vidne til en Udvikling fra det polemisk udfordrende i Erindringen om Fortidens Kampe til den roligere og brede Fremstilling af Episoder og psykologiske Studier af højt Værd.“

¹⁾ Et Liv, I. Udg. IV, 432.

En særlig Interesse knytter sig for denne II. Dels Vedkommende til Fru Heibergs Omtale af Michael Wiehe, et Emne, A. D. Jørgensen ikke kommer direkte ind paa, maaske hemmet ved det naturlige Hensyn, han maatte skyldes endnu efterlevende Personer. Det er allerede foran under Manuskriphistorien paapeget, at Wiehes Død i Efteraaret 1864 synes at have givet Stødet til, at Fru Heiberg gaaet fordybede sig i Fortidens Minder. Til de smukkeste Partier i denne Del hører Skildringerne af deres festlige Sammenspil i 1810'erne, og her som i Afhændlignen om Skuespilkunsten mærker man, om end kun lidt mellem Linierne, hendes dybe Betagelse af ham. Det var en Følelse, der satte Spor i hendes hele senere Liv og derved faar gennemgribende Betydning ogsaa for Forstaelsen af Erindringsværket. Som omtalt er der i Fru Heibergs Arkiv sammen med Forarbejder til hendes Vaudeviller bevaret en Del Udskast til Smaasdigte, for mange til, at Pladsen tillod at trykke dem i denne Udgave. De vil blive offentliggjort sammen med foranomtalte udvalgte Materialer til Forstaelse af Harboespørgsmaalet, i al deres Ubehjælpsomhed fortæller disse Digte, af hvilke flere er daterede, og som vist alle er blevet til omkring Aaret 1846, nogle sjensynlig under Humlebukopholdet i Sommeren samme Aar, om en stærk Følelse, hvis Maa! utvivlsomt er Wiehe. Lidenskaben er slægt ud i salben Fæmme, den kan ikke føre til nogen Forening, men hun vil dog ikke undertrykke den:

At jeg elsker, det skal jeg fortryde?
O Verden! vær ikke saa haard!
I alt andet vil jeg dig lyde,
Førstude en Himmel jeg ikke formaar.

Man mærer ved Læsningen af disse Vers ikke Tvivl om, at de Stemninger, de fortæller om, ganske har behersket Fru Heibergs indre Liv i den Periode, hvor hun, medens Heiberg studerede Stjernerne, hengav sig til sin natlige Musiceren og i stærk Kontrast til sit smertefyldte Indre forlusted sine muntre Vaudeviller. Da hun nu i 1860'erne i sit Erindringsværk skrev om denne Tid, har hun naturligvis ikke glemt alt dette, men hun har set derpaa med andre Øjne end 20 Aar tidligere. Og de dæmpede Ord, hvorved hun mindes denne Tid og disse Følelser, faar da Præget af hendes helt forandrede Livsforhold. Bitterheden mod Wiehe efter Brøddet i Teatersagen i 1850'erne er trængt tilbage under Vermoden efter hans Død, og hun under nu Glæde ved at genopleve Minderne fra den skønne Tid, hvor Livet dog fandt Udtryk ved deres festlige Sammenspil paa Scenen. Havde hun skrevet om disse Emner paa sine gamle Dage, var Præget sikkert blevet et andet. Som det ses af Varianterne, tog hun da ganske Afstand fra „den utemmede al Fortuift berøvede, berusede Lidenskab“¹⁾.

III. Del, der især har til Emne Teaterstriden, blev, skønt først skrevet en Snes Aar efter Begivenhederne, præget af Bitterhed og polemisk Indstilling.

¹⁾ Se Var. til III, 133, 4-7.

Fru Heiberg var blevet røget ved Edvard Brandes' Artikel om Hæd i 1875, og hun regnede med, at der før eller senere vilde kunne blive givet Offentligheden et Vrangbillede af hende og Heiberg, og det var derfor, hun havde bevaret sin Udholdenhed til at fremsætte sine Anskudelser og Oplysninger om hende Aar¹⁾. Forstusligt er det da, at III. Del og de Partier af IV. Del, der slutter sig dertil, trods stærke Beskøringer ved A. D. Jørgensen, blev saa stærkt præget af Lidenskab. Fru Heiberg havde, skønt der var gaaet saa lang Tid siden Kampens Dage, bevaret sin urokkelige Tro paa sin og Heibergs Ret. Dertil kommer vel ogsaa, at hun gennem syv Aars Erfaring som Sceningskriptrice havde faaet sine Domme om talrige Teaterspørgsmaal yderligere underbygget. Paa den anden Side er, skriver A. D. Jørgensen, hendes Interesse for Teatret selv kendelig svækket og er traadt mere tilbøje. „De, der have været saa glade ved at kunne dokumentere Fru Heibergs formentlige Forjængelighed og Solvgulhed af den Glæde, hvormed hun i de første Dele fortæller om sine Triumfer, vilde komme i stor Forlegenhed overfor den Taushed, hvormed hun forbigaar saa megen Hyldest, som vistnok hende i senere Aar, for ikke at tale om de utallige Vidnesbyrd om Højagtelse og Beundring, som Tidens bedste Mænd og Kvinder herhjemme ydede hende i Breve og paa saa mange andre Maader. Tingene var den, at hun i sin Tid havde fremdraget saadant som Protest mod en ubillig Miskjendelse; nu var denne Grund ikke mere tilstede. Alligevel ønskede hun inderstaaende at forsædre Fremstillingen i de første Dele, skjøndt det jo vilde have været den letteste Sag af Verden; hver Del havde faaet sit særlige Præg, nden at hun selv gjorde sig nogen videre Tanke om det.“

Hvad der i det foregaaende er fremdraget om „Et Liv, gjenoplevet i Erindringer“ som historisk Kilde, taler ganske imod, at Fru Heiberg skulde have talt heidst Usandhed og om sit egenslige Jeg have lagt Forklædninger og Maske, svarende til, hvad der var hendes Opgave paa Scenen. Hun vilde utvivlsomt, saa vidt menneskelig muligt, tale Sandhed, hvad der ikke udelukker, at hun kan have fødtet særlige Problemer, særlig indenfor Familielivets Række. Om sit inderste Følelsesliv talte hun kun sagte. „Jeg aabenhjertig man end er i sine Meddelelser,“ slutter hun Værket, „der bliver dog altid hos enhver alvorligt Menneske en hemmelig Historie imellem Gud og Ens Hjerte, der ikke lader sig meddele“²⁾.

Men den Lidenskab, som prægede Fru Heiberg, og den rige Fantasi, som var et Hovedmoment i hendes Kunst, var ogsaa til Stede hos hende udenfor Scenen og paa virkede hendes Selvschildring. Hun var først og fremmest Kunstnerinde, hun kan ikke maales med en sædvanlig dagligdags Alen, og dette giver hendes Erindringsværk dets særlige subjektive Karakter. Dette maa fastholdes, naar Værket læses eller anvendes som historisk Kildeskrift. Ingen Beretning i hendes Bog, ej heller nogen deri indhalt Dom om hende selv eller om hendes nærmeste Samtidige, Venner eller Modstandere, bør godtages

¹⁾ Se IV. 19 ff.

²⁾ III. 210 f.

uden omhyggelig Hensyntagen til alt, hvad der  ovrigt køn oplyses om Tidspunktet, Forholdene og Stodst rrelsen hos hende, da den Liv nedskrevet. Denne Erkendelse blev allerede i Realiteten skitseret af A. D. Jørgensen og har her i 4. Udgave p a mange Punkter kunnet uddybes.

Dag heror den Magt, som dette i den danske Litteratur enestaaende Værk siden den første Udgivelse har øvet p a utallige Læsere, ikke p a dets store eller mindre Objektivitet, men p a Interessen for Forfatterindens Personlighed. For denne Interesse kan en større Vid n om Dybden i Tru Heibergs Liv kun virke yderligere ansporende.